

Birgir Einarsson á Breiðdalsvík

„Jörðin bókstaflega logaði“

Hann segist þrisvar sinnum hafa lent í lífsháska. Sá mesti var þegar flugvél frá þýska hernum skaut á æskuheimili hans í síðari heimsstyrjöldinni. Hann var á Austurvelli þegar inngangan í NATO var samþykkt og grét í heila viku á eftir af völdum táragassins. En mestallri sinni ævi hefur Birgir Einarsson varið í að fræða nýjar kynslóðir. Hann talar hægt, tekur í nefið og snýtir sér þess á milli. Stundum lítur hann upp og horfir út um gluggann. „Já, þannig var það.“

„Þetta endaði með tágasi. Það var helvítí vont að fá það í augun. Ég grét í heila viku á eftir. Þá fór ég að hugsa.“

Mynd: GG

Birgir Einarsson, fyrrverandi skólastjóri, fæddist 11. apríl 1928 í gamla kaupfélagshúsinu á Breiðdalsvík sem nú er nýuppgert. Faðir hans var Einar Björnsson, kaupfélagsstjóri hjá Kaupfélagi Breiðdæla frá stofnun þess, árið 1920 til ársins 1932. Reksturinn var erfiður og félagið varð deild í Kaupfélagi Stöðfirðinga árið 1937.

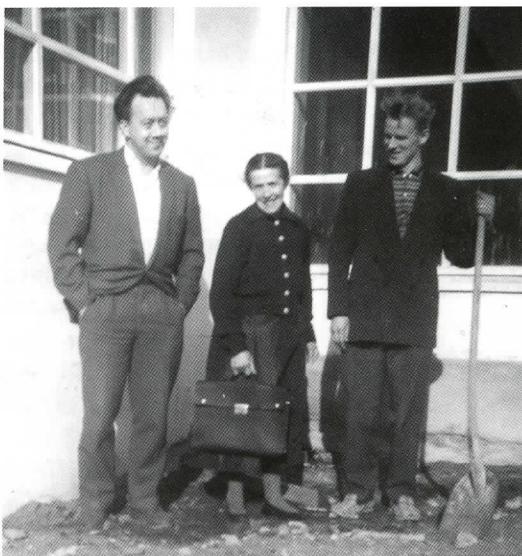
„Ég held að það hafi stafað af því að þegar það var stofnað verslaði bara þriðjungurinn af bændunum hér. Hinn hlutinn verslaði meðal annars hjá kaupmönnum á Fáskrúðsfirði. Ég held að bændurnir hafi verið skuldugir kaupmönnum. Ég man eftir að þeir komu með vörur á bátum,“ segir Birgir, lítur upp og horfir út um stofugluggann. „Síðan ég man eftir mér hafa verið flokkadrættir í sveitinni. Það er eins og sumir vilji verða kóngar,“ segir Birgir.

Hann snýr sér aftur við og heldur áfram að rekja ættir sínar. Faðir hans fæddist á Dísastaðahóli í Breiðdal en flutti með foreldrum sínum að

Höskuldsstaðaseli þar sem hann ólst upp í stórum systkinahópi. Björn Eiríksson aði hans var ættaður ofan af Héraði en Kristín Marteinsdóttir amma hans var úr Breiðdal. „Pabbi gamli var tvígiftur. Hann missti fyrri konu sína, Jónínu Rósu Aradóttur, árið 1925.“ Rósá og Einar eignuðust tvö börn, Unni sem dó tveggja ára og Ara Björn sem lést þegar hann var tvítugur.

„Séra Emil Björnsson skrifar um hann í bökinni Á misjöfnu þrifast börnin best. Það er sú mesta lofsgjörð sem ég hef lesið um látinnamann. Ari Björn fór í Samvinnuskólan og hóf störf hjá kaupfélagini, keyrði meðal annars fyrsta bílinn í sveitinni sem kaupfélagið keypti. Hann var vel liðinn. Ari Björn fékk lungnabólgu og dó. Þegar hann lá veikur var fólk alltaf að koma og spryja um hann. Fráfall hans var örugglega mikil áfall fyrir föður minn.“

Skúli Þorsteinsson frá Stöðvarfirði var hjá mér meðan Ari Björn var jarðaður. Þorsteinn Mýrmann, faðir hans og pabbi voru miklir vinir

a) Fermingarárið. Birgir ásamt móður sinni, Aðalheiði Pálsdóttur. Mynd: Úr einkasafni.

b) Á fyrstu árunum í Staðarborg, um 1960. Frá vinstri: Birgir Einarsson, Anna Jónsdóttir, prófdómari og Heimir Gíslason, skólastjóri. Mynd: Úr einkasafni.

og Þorsteinn sendi Skúla til að vera hjá mér á meðan. Ég man það eins og það hefði gerst í gær þegar ég lá inni í bæli og Skúli opnaði dyrnar og færði mér þönnukökur á disk. Það er skrýtið hvernig maður man einstaka atburði.

Ég fór til miðils fyrir mörgum árum með frænda mínum, Helga Hóseassyni og pabba hans. Ég þekkti konuna ekkert en hún lýsti fyrir mér mörgum atburðum sem gerðust hérna og ég kannaðist við. Hún sagði mér að það fylgdi mér lítil stúlka. Ég hugsaði með sjálfum mér að það væri systir míin. Það er einhver með manni. Ég trúi því. Maður er búinn að keyra bíl í sextíu ár og aldrei lent í neinu. Það hefur ekkert verið að manni líkamlega. Lífið endar ekki hér.“

„Svona heyrir maður nú sögur“

Einar giftist aftur eftir látt Rósu, Aðalheiði Pálsdóttur frá Hvalnesi í Stöðvarfirði eða eins og Birgir lýsir því: „Síðan náði hann í þessa góðu konu, móður mína. Hún var ljósmóðir, tók á móti nærrí 300 börnum. Eftir að hún hætti var alltaf verið að leita til hennar. Með henni komu amma gamla – móðir hennar – og tvö börn, Guðmundur Tómas, sonur Ara, bróður mömmu og Stefanía Magnúsdóttir frá Reyðarfirði. Álfheiði ömmu fylgdi fósturdóttir hennar, Aðalheiður Vilbergsdóttir. Foreldrar mírir ólu einnig upp Einar Ásgeirsson, son Stefaníu.

Það var þannig í gamla daga, sjáðu til, að ef það voru erfiðleikar þá komu aðrir og léttu undir. Þá voru engin hjúkrunarheimili, leikskólar eða neitt svoleiðis. Pessi samvinna stóð einna lengst í Norðurdalnum en nú er þetta búið að vera. Einu sinni þegar pabbi gat ekki neitt sökum lasleika, um 1940 þegar maður var ekki orðinn nógu gamall til að taka til hendinni, þá kom kunningi hans til að hjálpa honum dag og dag að slá. Einingarfélagið, sem var góðgerðarfélag, bað menn um að koma

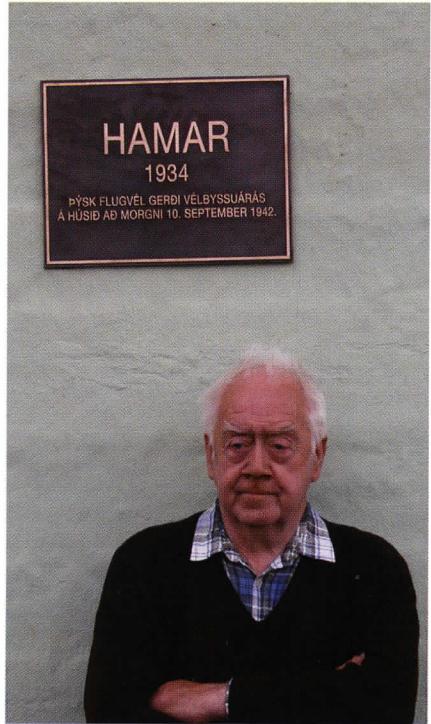
og slá fyrir kallinn. Það komu tveir innan úr sveit og hjálpuðu honum. Þá stóð heyskapurinn fram í sláturtíð. Nú slá menn jafn stórt tún og menn voru allt sumarið að heyja á tveimur tínum og hirða daginn eftir.“

Páll Skarphéðinsson, faðir Aðalheiðar, var ættaður frá Fagurhólmseyri og Álfheiður Jónsdóttir kona hans var frá Hornafirði. Afi Páls var Páll Jónsson á Arnardrang í Meðallandi, dóttursonur Jóns Steingrímssonar eldklerks. „Hann átti held ég 27 börn sem menn vissu um. Svona heyrir maður nú sögur“ segir Birgir og hlær.

„Það var mikil fátækt hér áður fyrr. Páll fór einu sinni í kaupstað fyrir jólin, til Stöðvarfjarðar og fékk ekki úttekt. Hann gat ekki borgað. Hann var snöggur í hreyfingum, sá gamli og náði í axlirnar á kaupmanninum, sem stóð hinum megin við búðarborðið, og kippti honum fram fyrir. Þá fékk hann úttekt. Jóhann, sonur afa gamla og Anna, dóttir kaupmannsins, urðu síðar hjón. Þegar Páll afi dó var hann að sækja kýrnar. Hann bjó heima hjá okkur seinstu árin. Eitt kvöldið dróst eitthvað að hann kæmi heim og þá var farið að

Birgir ásamt nemendum á síðstu litlu jólunum í Staðarborg í desember árið 1991. Nemendurnir eru frá vinstri: Karl Þórður Indriðason, Bjarni Þorgrímsson, Birgir Jónsson (barnabarn Birgis), Viður Sigurðsson, Þórir Karl Ágústsson og Sigurður Borgar Arnaldsson. Mynd: Úr einkasafni.

Skiltið til minningar um árásina var afhjúpað 10. september árið 2002. Myndin var tekin við það tilefni. Mynd: Úr einkasafni.

mér um 1940 og hálskirtlarnir nokkru síðar. Ég hef varla fengið kvef.

Næsta minning Birgis er frá *Stóra fundinum* þegar Jónas frá Hriflu og Ólafur Thors héldu fund á Breiðalsvík. „Jónas kom á varðskipi, hann var dómsmálaráðherra. Ólafur kom á einum Kveldúlfstogaranum. Fundurinn var í húsi fyrir innan gamla kaupfélagið sem var kallað Félagsþús. Ég held að flestir Breiðdælingar hafi mætt enda var hann kallaður Stóri fundurinn í fjölda ára á eftir.

Svo var það fermingin. Það var skemmtilegt ævintýri. Það var engin brú komin á Fellsána. Við fórum á bíl inn eftir. Það mígrigndi þegar við vorum í kirkjunni og þegar við ætluðum út yfir ána var hún ófær. Við fórum heim í Fell.

Breiðalsvík um 1950. Gamla kaupfélagshúsið er fremst á myndinni og elsti hluti frystihússins lengst til hægri. Mynd: Úr einkasafni.

svipast um eftir honum. Þegar hann fannst lá hann á götunni með krosslagðar hendur á brjóstini, eins og hann hefði fundið hvað var að gerast.“

Fyrstu minningarnar

Birgir segist fyrst muna eftir sér árið 1930, sama ár og bróðir hans lést. Minningin um Skúla og pönnukökurnar er fyrsta greinilega minningin.

„Ég var alltaf veikur fyrstu tvö til þrjú árin. Mamma fór eftir uppskrift þegar hún gaf mér að éta. Síðan hætti hún því og ég hef ekki orðið veikur síðan. Ekki fyrr en ég varð átræður. Fram að því hafði ég tvisvar á ævinni þurft að leita læknis. Botnlanginn var tekinn úr

þar gisti margir. Það var gist á gólfínu. Veðrið lagaðist daginn eftir og þá komumst við heim. Eina fermingargjöfin, sem ég man eftir, voru tíu krónur frá frænda mínum. Það er annað en nú þegar krakkarnir fá sjónvörp og allt mögulegt.“

Á æskuheimili Birgis var gestkvæmt. „Þegar við bjuggum í gamla kaupfélagshúsinu var það í raun og veru eins og hótel. Mamma gamla tók á móti ferðalöngum. Þegar sýslumaðurinn kom á haustin til að halda manntalsþingið var hann í fullum skrúða. Það var maður hálfsmeykur og þorði ekki að koma nálægt honum.“

Kona Birgis er Auður Stefánsdóttir frá Fagradal, fædd á Hamri í Hamarsfirði. „Hún er fædd við svipaðar aðstæður, við þjóðbraut. Það var straumur af gestum.“ Birgir og Auður kynntust þegar hann kenndi í Staðarborg en hún var þar ráðskona. „Þá náðum við saman og höfum verið það síðan.“

Ekki nota vald

Skólagönguna hóf Birgir í farskóla í Hamri. Björn Jónsson frá Stöðvarfirði kenndi og Birgir lýsir honum sem besta kennara sem hann hafi haft. „Ég tæki hann fram yfir þessa hálærðu kennara. Hann gisti hjá okkur meðan hann kenndi. Það var pabbi orðinn heilsulaus. Hann fékk liðmús í olnbogana og veinaði og hljóðaði stundum af kvöllum meðan hann var að borða. Þetta stóð í nokkur ár en hjaðnaði svo. Björn las sögur fyrir okkur eftir matinn. Þetta var eins og í baðstofunum í gamla daga. Ég man til dæmis eftir því þegar hann las Sólon Íslandus, þegar hann rak upp þennan skellihlátur annað slagið innan um veinin í pabba gamla.“

Einar vildi að sonur sinn færí í Samvinnuskólanum en hann komst ekki að. Birgir lærði í staðinn til kennara. „Ég held að ég hefði ekki getað hugsað mér að sýsla við peninga, skriftir og skjöl. Það var gott að vera í Kennaraskólanum. Það voru úrvalsmenn. Freysteinn gamli var rólegur. Hann stóð við þúltíð, sneri sér svo upp að töflunni og tók í nefið. Broddi settist á borðið, dinglaði fótunum framan í okkur og ræddi við okkur um hesta. Eitt lærði ég í Kennaraskólanum sem ég hef farið eftir. Broddi sagði okkur að við skyldum aldrei nota vald yfir krökkunum, nema ef eitthvað sérstakt gerðist.“

Þá kepptust krakkarnir við

Að loknu námi sneri Birgir aftur austur. „Ég gerðist farkennari hér í tvö ár. Ég var sá síðasti sem kenndi í farskólanum. Það kenndi maður inni í sveit, í Norðurdalnum og hér út frá til skiptis yfir veturinn. Í fyrravetur voru 23 nemendur í skólanum hér, fimm kennrar og krakkarnir byrja sex ára. Það voru 23 nemendur í skólanum

þegar ég byrjaði, þau byrjuðu tú ára og ég eini kennarinn.

Þetta var skemmtilegur tími. Ég var á Skarði og Hlíðarena, sitt hvort árið uppi í Norðurdalnum. Um helgar fór maður inn í Þorvaldsstaði til Jóns Björgólfssonar og spilaði lomber fram á rauðan morgun. Þá stóð hann upp og sagði: „Nú þarf að fara að brynna mjólkurkúnum.“ Þá var klukkan orðin sjö. Hann hafði svo gaman af að spila.“

Birgir hélt síðan til Reyðarfjarðar og Seltjarnarness þar sem hann kenndi áður en hann kom aftur heim og gerðist kennari í Staðarborg. „Pegar flest lét voru þar nærri 80 krakkar. Skipt var eftir aldri, sumir komu fyrir hádegi, aðrir eftir hádegi.“

Ég veit það er ljótt að segja það en mér finnst krakkarnir ekkert læra meira núna. Ég sé ekki að krakkar lesi heima núorðið. Skólinn hefur vissulega gjörbreyst og fögunum fjölgða en krakkarnir lásu alltaf heima. Þegar heimavistin var í Staðarborg kepptust þau við þegar þau töku prófið. Síðan var bannað að tilkynna um hæstu krakkana, samræmdu prófin komu og eftir það fannst mér áhuginn minnka og ekki eins mikið kapp í krökkunum.

Það hefur ýmislegt breyst. Nú sér maður ekki krakka leika sér úti. Í gamla daga, þegar maður var krakki, var heilt þorp fyrir utan verkstæðið, fjárhús og fjós sem við byggðum okkur krakkarnir, horn og leggir voru skepnur. Við slögum grasið og heyjuðum. Við smiðuðum okkur báta úr blikkdósum og sigldum meðfram fjörunni. Staðinn þar sem lækurinn fellt út í sjóinn kölluðum við Hornafjarðarós. Nú er búið að eyðileggja þetta með grjótgörðum. Svona lékum við okkur eins langt fram á kvöld og við gátum. Það er langt síðan maður hefur séð þetta. Nú er þetta í tölvunum!

Eins með vinnu, krakkar þurftu að byrja að vinna um leið og þeir gátu. Ég var 13 ára þegar ég byrjaði. Guðmundur, fóstbróðir minn, var þá í Bretavinnunni á Reyðarfirði. Þá þurfti maður að byrja strax. Það var enginn karlmaður heima sem gat unnið.“

Þegar ég hætti fór ég að fá kaup

Árni Stefánsson var skólastjóri þegar Birgir kom í Staðarborg árið 1958 en hann flutti til Hornafjarðar og Heimir Gíslason tók við og var skólastjóri í þrettán ár. Birgir tók síðan við, var skólastjóri í Staðarborg í sautján ár áður en hann flutti út á Breiðdalsvík og kenndi þar í nýjum grunnskóla í þrjú ár.

„Þá hætti ég og fór að fá svolítíð kaup. Maður hafði ekkert kaup í kennslunni. Það var miklu meira í frystihúsini. Meðan heimavistin var þurftum við að vera yfir krökkunum alla nöttina.

Þau voru ekki að djöflast en það þurfti að fylgjast með þeim eins og gengur og gerist. Fyrir þetta fékk maður, minnir mig, einn tíma á viku.

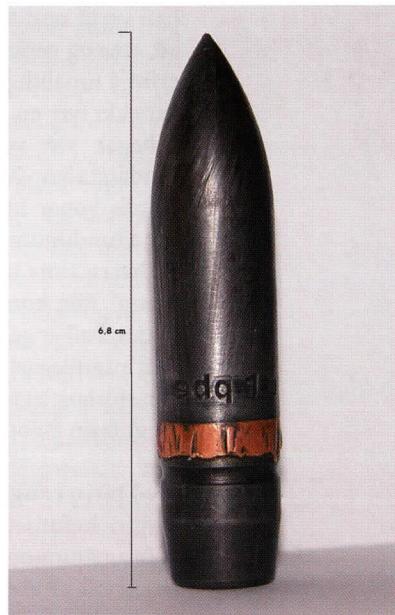
Þau voru fjögur til sex í herbergi. Það var í raun kennt í borðstofunni og borðað frammi á gangi. Ég notaði kvöldin til að taka þau inn í kompuna þar sem ég svaf, lét þau setjast á gólfíð fyrir framan rúmið mitt og las fyrir þau sögur þar til þau fóru að loka augunum. Þau greyin höfðu bara gaman af þessu.

Það er eitt sem ég er hreykinn af. Það er þegar ég kennið þeim að dansa. Þótt ég hafi ekki sagt frá því þá fór ég á dansnámskeið hjá Rigmor Hanson, danskennara, sem kennið gömlu dansana. Síðan keypti ég segulband. Ég held því fram að þetta hafi verið eitt fyrsta segulbandið fyrir almenning. Þá var allt skammtað en ég fór til Eysteins Jónssonar, sem var ráðherra, og bað hann um leyfi til að kaupa segulband. Ég tók upp eftir útvarkinu og lét krakkana dansa eftir því. Fram á síðustu daga hefur mér verið þakkað fyrir þetta. Dansinn sýndum við svo á skólaslitunum um vorið. Ég held ég hafi ekki gert þetta nema einn vetur en þetta var gaman.

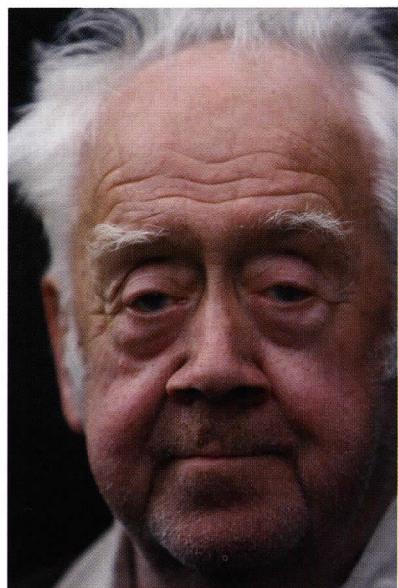
Maður var heppinn í gegnum þetta allt. Þetta voru yfirleitt ágætis krakkar, líflegir eins og gengur. Einu sinni fóru þeir upp í Djáknagil sem er fyrir ofan skólann og komu tvö fótbrotin til baka. Vildu sumir kenna um draugagangi sem þar á að vera.

Skólinn er byggður þar sem áður voru beitarhús frá prestssetrinu. Þarna eru góðir straumar. Það hafa margir gist í Staðarborg og nefnt umgang, meðal annars Kristján Ingólfsson sem var fræðslustjóri. Hann gisti einu sinni einn uppi á lofti og um morguninn kom hann niður og sagði: „Þið eruð ekki ein í þessu húsi.“ Ég varð aldrei var við neitt. Maður veit ekki hvað er til og skal ekki neita neinu.

Þetta voru góðir tímar og ég held að yfirleitt

Kúlan umtalaða sem sat föst í veggnum. Mynd: Úreinkasafni.

„Eitt lærði ég í Kennaraskólanum sem ég hef farið eftir. Broddi sagði okkur að við skyldum aldrei nota vald yfir krökkunum, nema ef eitthvað sérstakt gerðist.“ Mynd: GG

hafi verið sæst við mann. Auðvitað fundu menn að, eins og gengur, kennurum og öðru. Þetta var erfitt á tímabili þegar ekki fengust kennarar. Það var ekki fyrr en um 1990 sem festa komst á.

Þegar við vorum inn frá var Staðarborg fundarstaður. Þar voru haldnir framboðsfundir og alls konar fundir og samkomur. Fólkid, sem var á fundunum, leit oft við hjá okkur. Ég man að einhvern tíma taldi ég 30 yfir daginn. Nú finnst manni fáir koma. Fólk er hætt að heimsækja mann. Það er gaman að fá fólk í heimsókn. Einna eftirminnilegast var að fá Vilhjálm á Brekku. Það var stórkostlegt þegar hann sagði frá, stundum langt fram á nótta að segja okkur skemmtisögur.“

Með tárin í augunum í heila viku á eftir

Birgir hefur alla tíð haft mikinn áhuga á stjórnálum og ræðir þau við hvern þann sem heyra vill. „Þið eigið að hlusta á Útvarp Sögu. Það er ýmislegt fróðlegt þar þótt maður sé ekki alltaf sammála því,“ segir hann við okkur.

Hann segist hafa verið framsóknarmaður fyrst en orðið afhuga floknum eftir mótmælin gegn inngöngu Íslands í NATÓ 30. mars 1949. Birgir var þá í námi í Reykjavík og mætti niður á Austurvöll.

„Það fengu allir Reykvíkingar virðulegt bréf, undirritað af Eysteini Jónssyni, Ólafi Thors og Stefáni Jóhanni, þar sem þeir voru beðnir um að koma niður á Austurvöll þegar fundurinn átti að byrja. Það áttu allir að flykkjast niður eftir til að verja stjórnina. Peir bjuggust við áras á Alþingi.

Ég fór þangað með frænda mínum Helga Hóseassyni og fleiri góðum mönnum. Helgi var með fulla skjólu af eggjum. Við stóðum beint á móti dyrum þinghússins, hinum megin götunnar og Helgi sendi nokkur egg í húsið. Kommarnir voru ekki langt frá, í Lækjargötunni ef ég man rétt, með ræðuhöld. Svo komu þeir og Eggert Þorbjarnarson, sem var fyrir þeim, var á bíl með stóran lúður. Fyrst var friður en hann æsti menn upp og eftir að þeir komu fór að færast fjör í leikinn. Síðan kom Heimdallarskríllinn. Hann fyllti neðri hæðina í þinghúsini og þegar hann kom út fór allt í bál og brand. Þetta endaði með táragasi. Það var helvítí vont að fá það í augun. Ég grét í heila viku á eftir. Mér finnst samt furðulegast að enginn skyldi troðast undir þegar menn hlupu í burtu. Austurvöllur var fullur af fólk.

Þar skiptist framsókn. Hermann var á móti þessu og Páll Zóphóníasson hér fyrir austan og ég held Skúli Guðmundsson en Eysteinn og hans lið vildi fara í þetta.

Þá fór ég að hugsa. Fram að þeim tíma var maður framsóknarmaður, fæddur með þetta. Ég held að pabbi gamli hafi aldrei verið í floknum þótt hann hafi kosið hann. Eftir þetta

hætti ég að vera framsóknarmaður þótt ég hafi kosið Eystein 1951. Maður sá það og sér enn að Framsóknarflokkur og Sjálfstæðisflokkur, smokkfiskurinn og kolkrabbinn, hafa skipt öllu með sér. Þetta byrjaði þegar Hriflu-Jónas bjargaði Kveldúlf.

Síðan er búið að gefa kvótann nokkrum körlum. Hér var um 3000 tonna kvóti þegar þessu kerfi var komið á. Hann fór svo á Stöðvarfjörð, síðan Djúpavog og svo veit ég ekki hvert. Það er skelfilegt hvernig farið er með landið, svo ekki sé minnst á hryðjuverkin þarna uppi í Fljótsdalnum. Þetta er allt svona, gæskur minn. Þetta er staðreynd, hvort sem menn viðurkenna hana eða ekki.“

Eigur séra Róborts fóru í hafið og eru þar enn

Birgir segist þrívars „hafa lent í dálitið svakalegu“ á lífsleiðinni. Það var skotið á húsið hans í æsku, bát sem hann var á hvolfdi og hann ók um Hvalnesskriður með eitt hjólið út af veginum á kafla. Bátsferðin var þegar séra Róbert Jack kom til Breiðdalsvíkur.

„Við fórum á bát að sækja hann í veg fyrir skip. Ég og Sveinn, faðir Guðjóns rithöfundar, vorum á uppskipunarbaðnum. Síðast niður á bátinn var hlaðið vatnsleiðslurörum sem náðu stafnanna á milli. Við komumst ekki fyrir og sáum fram á að bátnum myndi hvolfa. Við snöruðum okkur yfir í trilluna, sem dró bátinn, áður en honum hvolfdi. Þannig fór um sjóferð þá, þar fór allur varningur séra Róberts í hafið og hann er þar enn.“

Séra Róbert er þekktastur fyrir gríðarlegan áhuga sinn á fótbalta. Svo mikinn að Birgir talar um „fótboltaprestinn.“

„Hann var í skoska landsliðinu, mikill áhugamaður um bolta og reif hann upp hér. Þegar hann var að messa á sumrin á sunnudögum sagði hann: „Nú, strákar, nú fórum við í kirkju, höfum stutta messu og fórum svo í fótbalta.“ Hann kom oft heim til okkar, nánast daglegur gestur. Hann var skemmtilegur karl, eins og margir Skotar eru, með ýmiss konar frásagnir þótt þær væru kannski ekki alveg sannar.

Hann var listamaður í frásögnum. Það var svo gaman að hlusta á karlinn þegar hann sagði frá en sumir, því miður, töku því þannig að hann væri að skrokva. Það var alltaf einhver sannleikur en hann færði þetta í stílinn. Áður fyrr gat maður gert að gamni sínu en eftir að sjónvarpið kom hættu menn að fara á milli bæja til að spjalla. Þá félru svona frásagnir niður og í dag þola menn ekki orðið gamansemi.“

Afturhjólið út af á löngum kafla

Birgir fór líka í eftirminnilega bílferð árið 1962, þegar nýbúið var að leggja veg um skriðurnar milli Breiðdalsvíkur og Stöðvarfjarðar.

„Eysteinn blesaður og pólitíkusrarnir, vildu frekar klára yfir heiðina suður. Það var gott og blesað en Páll Guðmundsson á Gilsárstekk, sá merki maður sem var oddviti og hreppstjóri, fékk Einar ríka í Vestmannaeyjum í lið með sér og þeir fengu danskan ýtumann til að gera veginn. Ég held að það hafi tekið tvö sumur að gera veginn færðan. Þetta var mjór vegur og krókóttur í giljum.

Á sumrin keyrði ég vörubíl hjá kaupfélaginu, þriggja til fjögurra tonna Chevrolet með tvöföld afturdekk. Ég held ég hafi verið sendur á Stöðvarfjörð sama daginn og þeir luku við að gera veginn slarkfæran. Þegar ég kem að giljunum yst í Hvalnesskriðunum er svo þróngt að afturendinn fór út af. Hann stoppaði á stórum steini. Ég gat náð bílnum upp á sturtunum, var með tóma olíutunnu á pallinum.

Ég komst klakklauð yfir þetta og tók það sem ég attí að sækja og fór til baka. Þegar ég kom í Hvalnesskriðurnar sá ég á hjólförunum að annað afturdekkið hafði verið út af kantinum á löngum kafla. Ég fékk staðfestingu á þessu fyrir fáum árum. Þá kom til okkar kona, sem minntist að þennan dag hefði hún, ásamt fleirum, farið til að skoða veginn þegar hann að nafninu til var opnaður. Þau drógu uppi vörubíl og hún sagði að þau hefðu fórnar höndum við að sjá aftanundir bílinn því afturhjólið var út af.

Til allrar lukku var maður rólegur en maðurinn sem var með mér var svo hræddur að hann henti sér niður í gólf. Sjokkið kom um kvöldið. Þá fór maður að hristast og skjálfa.“

Það munaði hálfum metra að ég væri dauður

Það eftirminnilegasta er samt árás þýskrar flugvélar á æskuheimilið, Hamar, 10. september 1942. Birgir man glöggt eftir þeim degi.

„Á þessum tíma voru flugvélar frá norska hernum staðsettar á Reyðarfirði og þær flugu hér um á hverjum einasta degi. Sjálfsgagt hafa þær verið að njósna um hvort Þjóðverjarnir væru að koma.

Það var alskýjað, engin sól en gott veður. Það sat bíll fastur í læknum, þá var ekki komin brú á hann, og fullt af krökkum og fólki að fylgjast með þegar honum var náð upp.

Ég stend úti, fyrir framan húsið og sé að það kemur vél af hafi. Svartur reykur stóð aftan úr henni. Mér þótti það merkilegt. Hún fer inn á móts við Heydali og snýr þar við. Síðan veit ég ekki fyrr til en eldur logar á jörðinni í kringum húsið. Ég var staddur við suðausturhorn hússins og færði mig inn með suðurhlíð þess. Hefði vélin tekið að eins aðra stefnu hefði maður orðið fyrir skothríðinni en hún lenti mestöll á vestari stafnininum. Það munaði svona hálfum eða einum metra að ég væri dauður.

Ég hljóp inn og mætti þar móður minni og ömmu sem komu hljóðandi niður stigann. Mamma hafði verið að búa um rúmið sitt og vissi ekki fyrir en herbergið fylltist af sementsryki og mylsnu. Ein kúlan hafði farið í gegnum húsvegginn, sem er tvöfaldur steinveggur úr hlöðnu blágrýti um 40 sm þykkur, og stöðvast í brún hans, hársbreidd frá höfði móður minnar. Ég á þessa kúlu enn og það sér ekki á henni. Hún er úr vélbyssu. Þetta voru sprengikúlur og jörðin bókstaflega logaði undan þeim. Allir sluppu ómeiddir nema Stefanía fóstursystir míni sem fékk stálfís í öxlina og bar merki um það alla tíð.

Í húsinu við hliðina, sem heitir Ás, sáum við að járnið við stafninn var eins og gatasigt. Það eru um 40 metrar á milli húsanna. Eftir einhvern tíma breytti eigandinni húsinu, reif járnið af og innundir því voru þessar flísar, örlistlar flísar eins og sú sem lenti í öxlinni á Stefaníu.

Þegar vélin var búin að skjóta á okkur skaut hún á vitann á Kambanesi. Þar fór kúla í gegn. Á leiðinni í burtu skaut hún á smábáta sem voru á veiðum.

Krakkarnir og fólk ið í kringum bílinn stökk í lækinn, niður fyrir bakkann. Í langan tíma á eftir fór maður fyrir stein, hæðir eða hóla ef maður var á gangi og varð var við flugvélar. Þær voru á ferðinni á hverjum degi. Það var alveg lukka að enginn skyldi verða fyrir þessu.“

Hvorki Birgir né aðrir hafa síðan komist að því hvers vegna ráðist var á Breiðdalsvík. Hann er samt sannfærður um að það hafi ekki verið af tilviljun. Sextíu árum eftir árásina kom hann fyrir skildi á húsinu til minningar um hana.

„Ég talaði við Þór Whitehead (sagnfræðing) fyrir nokkrum árum og okkur kom saman um að þetta væri ef til vill eini staðurinn á landinu sem sérstaklega var skotið á. Því til stuðnings eru loftmyndir sem Þjóðverjar tóku þremur dögum áður en þetta gerðist. Sprengjum var hent hingað og þangað af handahófi, meðal annars á Seyðisfjörð.

Í bók sinni *Spekin og sparifötin* segir Einar Pálsson rithöfundur frá samtali sínu við Þjóðverja sem var flugmaður í stríðinu. Sá hafði meðal annars verið sendur á norðurslóðir til að njósna. Haustnótt í september 1942 flaug hann í könnunarflug upp að ströndum Íslands og víst er að Þjóðverjar tóku loftmyndir af Breiðdalsvík og Stöðvarfjörði 7. september sama ár, ef til vill úr þessari sömu flugvél.

Einar spurði hann hvers vegna þeir hefðu gert þetta, að skjóta á báta og hús. Flugmaðurinn svaraði: „Af því að okkur var sagt að gera það.“ Svo veit enginn meir.“